

De grenzen van de vrijheid

We hebben op oudjaar zoveel moeten herdenken en zo vaak moeten terugzien op het afgelegde levenspad, dat het weer tijd wordt ons te bepalen tot de dingen van vandaag en morgen. Maar al wil ik dit graag doen, ik kan daarvoor een paar feiten uit 1956 uitstekend als uitgangspunt gebruiken. Geen kleine feiten, want de gebeurtenissen die ik op het oog heb, zijn het proces Jungsläger en de terreur in Hongarije. Het zijn, meen ik, de gebeurtenissen die ons volk in de voorbije maanden het allerdiepst hebben geschokt. Waarom?

Bij alle verschil dat er tussen die beide feiten bestaat, is er ook veel gelijkheid. Zowel in Djakarta als in Boedapest immers ging het om onrecht dat aan vrijwel weerlozen werd aangedaan. Om onrecht op leven en dood. Om onrecht, uitgaande van een staatsapparaat, en dus vrijwel onweerstaanbaar. En wij, in Nederland, verkeerden in een positie van machteloze toeschouwers, beschaamd over die machteloosheid, hoewel wij die tevoren konden weten. En niet alleen beschaamd, ook ontgoocheld, tot wanhoop toe teleurgesteld, omdat de werkelijkheid die wij uit de verte moesten aanschouwen, zo totaal verschilde van wat wij met enig recht hadden verwacht. Aan de 4e november immers waren dagen van bevrijding vooraf gegaan; en aan het proces-Jungsläger de bevrijding van Indonesië uit het Nederlandse gezag. Ik formuleer het met opzet zó, omdat ik duidelijk wil doen uitkomen hoe honderden en duizenden hier in Nederland indertijd de soevereiniteitsoverdracht hebben gezien. Er zijn uiteraard ook honderden en duizenden geweest, die op grond van inzicht, ervaring, principe of belang, toen en later een tegengestelde mening hadden. Ik spreek daarover geen oordeel uit, maar ik laat hen verder buiten beschouwing. Wat mij interesseert, zijn die tallozen die de soevereiniteitsoverdracht hebben gezien als een stap op de weg naar de vrijheid. Voor hen was de koloniale verhouding, zelfs in de gewijzigde vormen van het midden der twintigste eeuw, een onaanvaardbaar systeem, een politiek stelsel dat aan het vrije zelfbeschikkingsrecht van ieder volk te kort deed. Het is dezelfde opvatting, die ons ertoe brengt te menen, dat de opstandelingen op Cyprus „eigenlijk” gelijk hebben en de Engelsen „dus” ongelijk; en evenzo de opstandelingen in Algiers, en overal elders, waar een volk vecht voor z'n nationale onafhankelijkheid. —

* *
*

Maar het is een gevaarlijke opvatting, gevaarlijk van eenzijdigheid. Juist Boedapest, juist Djakarta brengen ons in onze trieste machteloosheid het bewijs, dat de vrijheid van een volk en de vrijheid van de mens twee totaal verschillende, somtijds tegenstrijdige begrippen zijn. In de jaren voor de tweede wereldoorlog hebben wij allen toegezien, hoe Hitler in Duitsland de macht greep, de macht verstevigde, de terreur organiseerde, de oorlog voorbereidde, Joden en politieke tegenstanders vervolgde en vermoordde — en tenslotte de hel over Europa heeft doen losbreken. Wij hebben toegezien, niet alleen wij persoonlijk als willekeurige burgers, maar ook de verantwoordelijke staatslui van Europa, van Amerika. Waarom? Natuurlijk ook omdat men bang was voor een oorlog, en dus toestond dat Hitler op deze angst chantage pleegde. Maar vooral: omdat al die gruwelen beschouwd werden als 'n binnenlandse aangelegenheid van het vrije, soevereine Duitsland.

De herhaling daarvan zien we sinds de bevrijding bijna overal. De onmacht van de Verenigde Naties ligt niet alleen in de angst voor een derde wereldoorlog of in het repeterend gebruik van het russische veto, maar zeker niet minder in de verouderde, tot levensgevaar verouderde soevereiniteitsopvatting, die principiël iedere regering vrijlaat in de mishandeling van haar onderdanen. De Rechten van de Mens zijn weliswaar aanvaard, maar er is geen sanctie tegen tirannen die ze schenden. Rusland heeft in Hongarije de beest gespeeld op de juridische basis van een VRIJ Hongarije, waarvan de EIGEN regering hulp had gevraagd van een bondgenoot.

In Zuid-Afrika kan de discriminatie tegen heel de niet-blanke bevolking rustig doorgang vinden, met al de afschuwelijke gevaren die erdoor worden opgeroepen, omdat dit een binnenlandse aangelegenheid is, van een VRIJ volk. En zo kan men voortgaan.

Telkens weer zal men zien, dat de nationale vrijheid allerm minst een garantie inhoudt van een wezenlijke, *menselijke* vrijheid, en er soms op de gruwelijkste wijze het tegendeel van schijnt. Betekent dit nu, dat die onafhankelijkheid er niet toe doet? Een volk dat zelf gedurende vier bezettingsjaren aan den lijve heeft ondervonden wat het betekent, de onafhankelijkheid kwijt te zijn, zal zich niet kunnen veroorloven er lichtvaardig over te spreken. Maar wel is de conclusie onafwendbaar, dat de nationale vrijheid geen waarde, geen doel is op *zichzelf*, en pas zin krijgt als één der middelen waarmee de menselijke vrijheid kan worden bevorderd. In deze verbinding ligt een innerlijke rangorde, die tevens betekent, dat een nationale vrijheid die gebruikt wordt als juridisch hulpmiddel voor menselijke onderdrukking en terreur, haar bestaansrecht verspeelt. De dictatuur, of die nu van Hitler of Stalin, van Franco of Nasser komt, is *als dictatuur* een aantasting van de menselijke vrijheid, en waar deze ontbreekt verliest de nationale vrijheid haar zin. Want het kan voor een humanist geen probleem zijn, dat het uitsluitend de mens is, voor wie het begrip vrijheid betekenis heeft. Alle collectiviteiten, of ze nu natie of ras of partij of kerk of verbond heten, zijn maar denkbeelden, veralgemeningen, abstracties: in werkelijkheid zijn er alleen maar concrete individuen. Een volk voelt niet, denkt niet, oordeelt niet, leeft niet; wat voelt, denkt, oordeelt en leeft, dat zijn de miljoenen individuen, die bij al hun onderlinge verschillen éénzelfde taal spreken of binnen dezelfde staatkundige grenzen wonen.

Dat zijn feiten, belangrijk genoeg om het reële bestaan van volkeren te erkennen, zeker. Maar ze zijn net niet belangrijk genoeg om de waarheid te vergeten die er ligt in de simpele constatering dat de Nachtwacht niet door Nederland geschilderd is, maar door Rembrandt.

Alle dingen waar het in het leven op aan komt, van af de individuele geboorte tot de individuele dood, zijn individuele dingen. De smaak zo goed als het intellect zijn ondenkbaar zonder de persoonlijkheid; en éven ondenkbaar, ik had haast gezegd: nog ondenkbaarder, zijn zonder de persoonlijkheid het karakter en het geweten. De welvaart van een volk betekent dat méér mensen het beter hebben; de hogere cultuur van een volk betekent dat méér mensen daar verfijnder inzicht en geestelijke waarden bezitten. Men moet zich door de woorden niet laten verblinden voor de werkelijke feiten.

* * *

Maar wat geldt voor de verhouding van nationale en menselijke vrijheid geldt ook voor die van democratie en vrijheid. In de weken die achter ons liggen, is de vraag van de communistische partij binnen ons staatsbestel herhaaldelijk aan de orde geweest, precies als voor 1940, de positie van de N.S.B. Men heeft toen zo min als nu de ondemocratische partij willen verbieden. Ik heb daar vrede mee, maar onder voorbehoud van de argumentatie. Ik begrijp dat men een openbare partij minder gevaarlijk vindt dan een illegale of dat men meer hoop heeft op bekeringen in goede richting naarmate men gewoner, openhartiger en ongedwongener met elkander omgaat. Dat zijn doodeenvoudige overwegingen, zakelijk en nuchter. Maar ik heb er bepaald bezwaar tegen, wanneer men beweert dat men de democratie aantast, indien men een dictatoriaal gezinde partij verbiedt. Want democratie, zo meent men dan, betekent vrijheid en mag dus nooit de onvrijheid aanvaarden als middel, zelfs niet ter zelfbescherming. Maar zo'n redenatie zet de verhoudingen op hun kop! De moderne democratie is inderdaad het staatkundig systeem met de grootste menselijke vrijheid, het is het systeem dat aan zoveel mogelijk mensen de kans geeft zoveel mogelijk zichzelf te zijn. Maar dit betekent dan ook dat democratie en vrijheid niet twee namen zijn voor hetzelfde begrip, maar integendeel zich heel duidelijk verhouden als oorzaak en gevolg. De democratie is de politieke structuur, die onze menselijke vrijheid schept en garandeert, en dan uiteraard: zoveel mogelijk. Heel de democratie wordt zinloos, als men daaraan dit *doel* ontnemt. Maar dan is het ook duidelijk dat dit doel niet onder alle omstandigheden op precies dezelfde wijze benaderbaar zal zijn, en dat soms de grootste *menselijke* vrijheid alleen kan worden beschermd door de staatkundige vrijheid hier en daar te beperken. Wie daarin een tegenspraak ziet, laat zich door de klank van het woord vrijheid misleiden. Waarschijnlijk ook is hij het slachtoffer van een absolutisme dat ons, als humanisten, zeker vreemd behoort te zijn. Want vrijheid, *menselijke* vrijheid, *geestelijke* vrijheid mag een groot goed zijn, het mag zelfs het allergrootste goed zijn — het is bepaald niet het enige. In de realiteit van ons leven staan we voor de taak om niet alleen de vrijheid maar ook de gerechtigheid, ook de veiligheid, ook de welvaart, ook de vrede, ook de verdraagzaamheid, ook de waarheid zoveel

mogelijk te dienen en te verwezenlijken. Nu zou het niet moeilijk zijn ons daaraan te wijden, als altijd maar één ding tegelijk van ons werd gevraagd, of als altijd alle dingen met elkaar in overeenstemming waren. Het tegendeel is het geval. In de praktijk van het leven blijkt steeds weer, dat de zedelijke plichten elkander doorkruisen, en dat de absolute trouw aan een eis nog wel denkbaar, maar aan alle eisen tezelfdertijd ondenkbaar is.

Betekent dit een relativering van de vrijheid?

Allerminst. Maar het betekent wèl, dat men de menselijke vrijheid hoger stellende dan de nationale vrijheid en hoger dan de staatkundige vrijheid, één ding nog hoger stelt, namelijk de mens-zelf, die met z'n gecompliceerde wezen en in z'n gecompliceerde omstandigheden deze vrijheid alleen waard is indien hij haar aanvaardt voor de geestelijke zedelijke zelfverwezenlijking, die hem eerst maakt tot wat hij zich bewust is te moeten zijn.

Prof. Dr. G. STUIVELING.

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een nieuwe brochure van de hand van

Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond

██████████, Utrecht - Telef. 10163 - Postgirorekening 304960

Oudegracht 152,

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
6 JANUARI 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0.20, buitenland f 4.60 n.i.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.